

Мукачівський державний університет

Гуманітарний факультет

Кафедра психології

Дипломна робота

ОС «Бакалавр»

на тему: Психологічні детермінанти адиктивної поведінки

**Виконав: студент 5 курсу,
групи ПП-51(з), напрямку підготовки
6.030103 «Практична психологія»**

Кришеник М.Б.

Керівник: Воронова О.Ю.

Рецензент: Ярема О.М.

Мукачево - 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ	
1.1. Класифікація адиктивної поведінки.....	5
1.2. Фактори формування адиктивної поведінки.....	13
1.3. Психологічні причини адиктивної поведінки.....	16
1.4. Соціально-психічні складові вживання психоактивних речовин у підлітковому віці.....	22
РОЗДІЛ II ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ	
2.1. Інструментарій дослідження психологічних причин залежності від психоактивних речовин у підлітковому віці.....	30
2.2. Аналіз психологічних детермінант залежності від психоактивних речовин у підлітковому віці.....	40
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
ДОДАТКИ.....	67

ВСТУП

Актуальність дослідження. Адиктивна поведінка індивіда – невичерпне джерело проблем суспільства: надмірне вживання індивідом психоактивних речовин, різноманітні залежності та девіації, що є наслідком шкідливих звичок, є і залишаються болючими питаннями для людства протягом всієї його історії. Особливо небезпечними є хімічні адикції, здатні завдати невідворотних змін здоров'ю та психіці індивіда. Поширення вживання тютюнопаління, алкоголю і наркотиків серед підлітків як вразливої категорії соціуму, що перебуває у кризовому віковому періоді переходу від дитинства до дорослішання, з кожним роком набуває загрозливіших масштабів.

До проблеми адиктивної поведінки та її профілактики звернена увага багатьох наукових напрямків: у працях Нагорної А.М., Безпалько В.В., Березіної С.В., Оржеховської В.М.; ідеї профілактичної роботи (Рязанцева В.А., Лисенський К.С. і ін.). Автори досліджень з проблеми зловживання речовинами, що змінюють психофізіологічний стан особистості, використовують різноманітні терміни, що відображають сутність і причини цього явища: наркотизм (Бітенський В.С.), наркогенні звички (Оржеховська В.М.), зловживання наркогенними речовинами (Колесов Д.В.), адиктивна поведінка (Лічко А.Є.).

Проблеми появи адиктивної поведінки і психологічні аспекти формування підліткової залежності вивчали Балагута Д.М., Балакірева О.М., Болтівець С.В., Горностаї П.І., Лисенський К.М., Максимова Н.Ю., Рудніцька І.О. та багато інших вчених. Питання організації профілактичної діяльності щодо запобігання явищам поширення адиктивної поведінки у підлітковому середовищі розглядають у своїх працях дослідники Безпалько В.В., Болтівець С.В., Березін Ф.Б., Лазаренко Д.В., Максимова Н.Ю., Оржеховська В.М., Пінчук І.М., Толстоухова С.В. та ін.

Мета: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні детермінанти адиктивної поведінки в підлітковому віці. Поставлена мета

вимагає вирішення наступних завдань:

1. Проаналізувати теоретичні засади досліджень адиктивної поведінки та її складових;
2. Розкрити соціально-психічні складові вживання психоактивних речовин у підлітковому віці;
3. Емпірично дослідити психологічні детермінанти адитивної поведінки підлітків.

Об'єктом нашого дослідження є адиктивна поведінка.

Предмет – психологічні детермінанти адиктивної поведінки у підлітковому віці.

Методи дослідження: теоретичний аналіз і систематизація науково-теоретичних та методичних джерел (аналіз, синтез, узагальнення); емпіричні методи: тест „Схильність до залежної поведінки” В.Д. Менделевича; методика „Потреба в пошуку нових відчуттів” М. Цукермана; восьмиколірний тест М. Люшера; методика: «Експрес-діагностика рівня соціальної ізолюваності» (Д.Рассел, М.Фергюссон).

База дослідження: Білківська ЗОШ №1 I-III ступенів та Білківська ЗОШ №2 I-III ступенів (с. Білки, Іршавський район). Вибірку склали 60 учнів 8-го, 9-го і 10-го класів.

Практичне значення отриманих результатів. Результати, отримані на основі проведеного дослідження, дають змогу виявити психічні детермінанти адитивної поведінки в підлітковому віці. Це створює можливість для розробки та впровадження програм соціальної та психологічної допомоги хімічно залежним підліткам та їх родинам, а також для розробки програм профілактики адитивної поведінки серед дітей підліткового віку.

ВИСНОВКИ

Отже, в результаті дослідження з'ясовано, що адиктивна поведінка – це поведінка, при якій індивід втрачає контроль над споживанням алкоголю, наркотиків та інших психоактивних речовин, в результаті чого виникають важкі наслідки (порушення функцій головного мозку і всього організму в цілому, психічних процесів, психологічної та соціальної адаптації та ін) У типових випадках адикція починається з прилучення до споживання наркотиків, алкоголю або інших психоактивних речовин як пошуку відчуттів, за допомогою яких сподівається позбутися усвідомлюваного стресу, розширити діапазон наявного досвіду під впливом соціальних обставин, не усвідомлюючи наслідків своєї поведінки, тиску однолітків і т.д . Після певної кількості вживань психоактивної речовини формується адикція.

Серед основних психологічних детермінант адиктивної поведінки виділяють:

- відсутність або недостатність позитивного емоційного контакту з батьками, вихователями іншими дорослими;
- неповна неблагополучна сім'я;
- неправильне виховання дітей у сім'ї;
- відсутність у батьків педагогічних знань;
- наявність інших соціально-педагогічних проблем: педагогічна занедбаність, важковиховуваність, бездоглядність, безпритульність, сирітство, соціальне сирітство, акцентуацій характеру тощо.

За результатами використання методики „Схильність до залежної поведінки” В.Д. Менделевича, було отримано наступні показники: у 36 осіб виявлено низький рівень схильності до алкогольної залежності - це 60% досліджуваних. Висока імовірність схильності до алкогольної залежності – у 9 осіб - це 15%. Щодо наркотичної залежності, то: низький рівень схильності виявлений у 17% (10 учнів). Ознаки тенденції виявлено у 23%, це 14 учнів, цій групі зазначена схильність притаманна у середній мірі. Висока ймовірність схильності до залежності від наркотичних речовин виявлена у 60%, це 36

учнів, можна говорити про високий ризик залежності цих осіб від наркотичних речовин. Результати вказують на те, що старшокласники, в значній мірі, більш схильні до вживання наркотичних речовин, ніж до алкогольних напоїв. Значна схильність старшокласників до вживання наркотиків може бути обумовлена: складною політичною й економічною ситуацією в країні, невпевненістю в своєму майбутньому; відсутністю належного впливу близького соціального оточення, прагненням ствердитися в певних групах через вживання наркотичних речовин, вживання наркотиків допустимо в колі друзів. Особливою обставиною є те, що Закарпаття межує з чотирма Європейськими країнами, в яких ставлення до наркотиків значно толерантніше. Особистісними чинниками, що зумовлюють високий рівень схильності до наркотичних засобів можуть бути: невпевненість у собі, конформність, низька самооцінка, бажання підвищити рівень активності, прагнення задовольнити свою цікавість, потреба в пошуку нових відчуттів, незвіданих переживань [21].

За методикою „Потреба в пошуку нових відчуттів” ми отримали наступні результати: 15% старшокласників мають низький рівень потреби в пошуку нових відчуттів, 70% - середній рівень та 15% - високий рівень зазначеної потреби. Це означає що в юнацькому віці потреба в пошуку нових відчуттів є однією з базових для розвитку особистості.

Для виявлення психічного стану учасників під час проведення дослідження, їхніх особистісних особливостей, прийнятних потреб та потреб, що утискаються через певні соціальні установки ми провели восьмиколірний тест Люшера. Вчений припустив, що переваги одних кольорів над іншими визначеним чином пов'язані з психофізіологічними особистісними характеристиками випробуваного. На першу позицію 14 досліджуваних старшокласників вибрали фіолетовий колір, ще 14 – жовтий, 10 – червоний, 7 – синій, 6 – зелений, 3 – коричневий, 3 – сірий і 3 – чорний. Отже найбільш часто досліджувані на першу позицію обирали фіолетовий та жовтий кольори. Обраний на першу позицію жовтий колір свідчить про активність, прагнення до спілкування, оригінальність, надію на успіх, спонтанне задоволення від

участі в діяльності, іноді, без чіткого усвідомлення її деталей. Вказує на наявність невисокого рівня ейфорії, прагнення до яскравих подій, бажання справити враження. Отже, це говорить нам про те, що досліджуванні схильні до активності, хочуть виділитися і бути оригінальними, прагнуть звільнитися від важкості, пригніченості, відчути легкість і свободу. Хочуть щоб їх визнавали як яскраво виражених індивідуальних осіб. Жовтий колір свідчить про потребу змінити існуючу ситуацію і обставини. Людям, що обирають його на першу позицію характерні емоційна нестійкість, вміння грати різноманітні соціальні ролі, демонстративність. Виявлено прагнення проявити себе і сподобатися оточуючим, прагнення отримувати задоволення. Тобто в осіб, що обрали на першу позицію цей колір є чітко вираженою потреба в пошуку нових відчуттів, яка може призвести до вживання наркотиків для того, щоб відійти від реальності, проявити себе перед іншими, а також для того щоб отримати задоволення. Обраний на першу позицію фіолетовий колір символізує негативні тенденції. Він являє собою поєднання синього і червоного, що дає в результаті темнуватий і достатньо безжиттєвий колір. Те, що досліджувані надавали фіолетовому кольору першість, говорить про те, що їм притаманна підвищена чутливість, тривожність, стрес, страх, прикрість, впертість, прагнення отримувати і проявляти ніжні почуття, яким особа повністю віддається. Такі бажання і потреби здатні наштовхнути молоду особу на те, щоб спробувати наркотик, для того, щоб позбутися своїх страхів, тривожності, невпевненості.

За дослідженням опитувальника «Експрес-діагностика рівня соціальної ізольованості» (Д.Рассел, М.Фергюссон) нами були отримані наступні результати: підлітки мають соціальні контакти з референтним оточенням, задоволенні життям, і проводять вільний час в сім'ї, з друзями.

Отже, психологічні детермінанти адиктивної поведінки проявляються у таких особистісних особливостях: низький рівень самоусвідомлення рис своєї особистості, практична відсутність навичок самоаналізу і тим більше вміння регулювати свої емоції. Це є серйозною перешкодою для соціальної адаптації.

Внаслідок цього формується самозахисна реакція на фруструючу ситуацію. Це полягає в тому, що дії людини спрямовуються на штучну зміну свого емоційного стану замість власне вирішення проблеми. Виявляючи зазначені риси особистості, ми можемо визначити осіб, схильних до алкоголізму та наркоманії.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>